

CIRKELEN OM EEN LEEGTE

Twee romans van David Nolens

De thema's – existentialisme, tijd, individualisme, sterfelijkheid – zijn prangend en tijdloos, maar ook topzwaar. Gelukkig schrijft Nolens fris en precies

David Nolens (1973) is een *writer's writer*. Zijn boeken zijn indirect, heel gericht en gedoseerd opgebouwd volgens sterk literaire en filosofische grondslagen. Hij trekt geen groot publiek, maar wordt door critici geroemd. Zijn obsessiviteit en compromisloosheid zijn bewonderenswaardig, zeker gezien het trefzekere resultaat.

In *De waan van Cotard* volgen we Jean, een man van zevenendertig die een klasfoto uit zijn vijftiende levensjaar terugvindt. Die brengt levendige existentiële herinneringen bij hem teweeg. Later plaatst zijn vrouw Anne een foto van hem op Facebook, gemaakt vlak voor een appel uit een boom op zijn hoofd valt. De foto krijgt veel reacties, honderden duimpjes en wordt veelvuldig gedeeld. Jean raakt daardoor in een denkknoop verstrikt, net zo existentieel als zijn herinneringen aan toen hij vijftien was.

In die herinneringen maakt Jean een wiskunde-examen in de refter van zijn school. Hij zet de spaarzame gebeurtenissen tijdens dat examen vanaf de eerste pagina's minutieus uiteen, alsof hij een zelfgeschreven filmscript bestudeert, en noemt dit veelzeggend zijn "geboortefilm". Jean kan de eerste opgave niet afmaken, omdat hij bevangen wordt door een diep, ontwrichtend besef van die honderden mensenlevens om hem heen, allemaal individuen. Trefzeker veralgemeent Nolens de herinnering van Jean zonder haar banaal te maken: "Soms is bewustwording een kwestie van minuten. Sommigen beleven in alle stilte hun eigenste persoonlijke aardbeving waarna alles anders is. Zo ook verging het Jean, die op zijn vijftiende opnieuw maar nu oud

werd geboren." Het maakt dat hij uiteindelijk zijn school, maar ook zijn familie verlaat. Sindsdien lijkt Jean te lijden aan het syndroom van Cotard, een syndroom waarbij men denkt dood te zijn of niet werkelijk te bestaan.

In *De waan van Cotard* is de plot een vehikel voor een uitgebreide literair-filosofische zoektocht – een "studie" volgens de flaptekst. De thema's – existentialisme, tijd, individualisme, sterfelijkheid – zijn prangend en tijdloos, maar evengoed topzwaar, temeer omdat die thema's ontologisch en essayistisch worden behandeld, en het verhaal niet meer is dan een kapstok. Het is aan Nolens' opgeruimde schrijfstijl te danken dat dit boek zo fris en precies is.

De roman zit bomvol referenties. Al op de eerste pagina gaan de associaties van Apple naar een prehistorische vruchtbaarheidsgodin. Verderop in het openingshoofdstuk, als hij Jeans ervaring in de refter voor het eerst beschrijft, benoemt Nolens de walging die Jean ervaart bij de mensen in zijn omgeving, wat direct naar *La nausée* van Sartre verwijst, en ook naar diens *l'enfer, c'est les autres*. De vijftienjarige Jean zit noodgedwongen "opgesloten" tussen een paar honderd medeleerlingen en ziet hoe zijn waarneming van anderen, en ook van zichzelf, onherkenbaar verandert, ongeveer zoals het Antoine Roquentin in *La nausée* overkomt. Jean realiseert zich dat je vastzit aan de manier waarop anderen jou waarnemen. Hij verdrinkt in het bewustzijn van hoe hij anderen ziet en hoe anderen hem zien. Jean constateert daaruit dat er verantwoordelijkheid aan existentie verbonden is, "want ik heb te denken en keuzes te maken; er is als zelfdenkende instantie geen vrijblijvendheid mogelijk; willekeur is per definitie onmogelijk als het denken wordt gestuurd vanuit een eigenaam." En: "(...) ik moet vanuit ergens de woorden en de zinnen afwikkelen in een richting die als wenselijk wordt beschouwd en die wenselijkheid moet ik ook zelf weer bepalen met behulp van diezelfde taal". Hij voelt zich sindsdien een "gevangene van taal". Later blijkt dat Jean zich-

zelf, zoals Roquentin, eindelijk lang in de spiegel blijft bekijken, “maar er treedt geen vervreemding op, omdat die er al is.”

Als hij met Anna en Jack, een vriend, aan een ontbijt met cava zit, ervaart Jean dat hij hun levens “als door een omgekeerde verrekijker” bekijkt. Deze metafoor deed mij denken aan *Tonio* van A.F.Th. van der Heijden. Ergens vraagt A.F.Th. zich over zijn jonge zelf af of die zijn geluk “van grote afstand wilde beturen, liefst door een omgekeerde verrekijker”. In beide boeken verliezen de personages hun enige kind: in de requiemroman *Tonio* overlijdt Van der Heijdens zoon bij een verkeersongeluk, in *De waan van Cotard* heeft Anna een abortus laten uitvoeren. *Tonio* gaat grotendeels over de rouw van de achterblijvende ouders, *De waan van Cotard* gaat deels over de rouw van de achterblijvende moeder. Anna wordt vaak geplaagd door dromen en visioenen waarbij ze zich het kind soms als een “levende dode” voorstelt. Dit gebeurt voor het eerst in de nacht nadat ze de foto van Jean en de appel online heeft geplaatst. Soms ziet ze zichzelf met het levende kind, “in een soort rugzakje of in een doek op haar buik of ze loopt met haar hand in hand over straat en ze haat het. Ze haat het fantoomkind dat nog erger is dan een echt kind waarvoor je moet zorgen.”

Als Jean spreekt of denkt, alterneert Nolens tussen de aanduidingen “Jean”, “hij” en “ik”. Soms lijkt Jean met zichzelf te praten of zichzelf te veroordelen; soms is het alsof de corrector de roman niet goed heeft doorgelopen. Maar fout is het zeker niet: Jean ervaart (zie het syndroom van Cotard) een complex probleem met “zichzelf zijn”, met het feit dat hij bestaat. Hij heeft grote moeite om zichzelf, zijn aanwezigheid, zijn bestaan te (h)erkennen op de klasfoto en de Facebookfoto. Het is alsof hij een ander denkt te zijn en verliest controle over en contact met zijn plek in zijn omgeving. Hier treedt een variant op van de identiteitsvervreemding die Pol Hoste thematiseerde in zijn Carnet-trilogie (*De lucht naar Mirabel*, 1999; *Montréal*, 2003; *Een dag in maart*, 2006). Ook bij Hoste wordt het verhaal afwisselend in de eerste

David Nolens, © Koen Broos

In De waan van Cotard is de plot een vehikel voor een uitgebreide literair-filosofische zoektocht

en de derde (en soms de tweede) persoon beschreven en ook zijn hoofdpersoon wordt door anderen en door zichzelf toegesproken. Hoste thematiseert zo de vervreemding die iemand overvalt als hij grip op zijn omgeving verliest, zoals Jean overkomt in *De waan van Cotard*. Het verschil: Hostes hoofdpersoon verdwaalt in een stad (Montréal), terwijl Nolens' personage Jean als het ware verdwaalt in zichzelf. Het lijkt alsof hij vrijwel stilstaat, alsof hij met zichzelf in duel is en bewegen daarbij nadelig is.

In 2011 verscheen Nolens' vorige roman, *De kunst van het wachten*. Het is minder een surplace dan zijn opvolger, want op de eerste vijftien pagina's heeft hoofdpersoon Jack zich al laten uitkopen uit zijn reclamebedrijf, hebben hij en een andere man elkaar geslagen na op straat op elkaar te zijn gebotst

en heeft Jack deze man, een soort nomade genaamd Roman, in zijn kielzog getrokken (terwijl het voor Jack aanvoelt alsof hij zich eerder in Romans kielzog beweegt). Ze lopen weken door een stad, vermoedelijk Antwerpen, maken kennis met de zwerver Klaus, een Groenlander die in Kopenhagen een auto gestolen heeft. Hij is in één ruk naar deze stad gereden en biedt Jack en Roman aan mee terug naar Kopenhagen te liften. Ze gaan mee, Jack vermoedelijk omdat hij weg wil vluchten van zijn oude bestaan als reclamemaker, oppervlakkig werk waar hij zich fel tegen afzet.

In *De kunst van het wachten* treffen we personages aan met een wonderlijke combinatie van aanwezigheid en passiviteit, mensen die op een bijna spirituele manier gegrond zijn in hun fysieke omgeving, maar hun aanwezigheid niet in handelingen omzetten. “Klaus beheerste de kunst van het wachten tot in de puntjes. Roman was geoefend en Jack was een onvrijwillige leerling. (...) Zonder slag of stoot gleed hij in de positie van de wachter, in een onbenoemd genootschap van mensen die als kunstenaars zonder kunst de inspiratie van het moment afwachten – en er vervolgens niets mee deden, althans niet tot daden overgingen.” Raakt de “normale” Jean in *De waan van Cotard* compleet geblokkeerd door existentiële kwesties, dan wanen de excentrieke Roman en Klaus zich in *De kunst van het wachten* vrij van elke existentiële vraag, maar zijn ze door hun maatschappelijke positie geblokkeerd omdat ze zwerven, werkloos zijn, niets willen doen.

In beide romans cirkelen de mensen om een leegte. Er wordt in *De kunst van het wachten* flink gedronken, ook door de tientallen andere Groenlanders die Jack en Roman in Kopenhagen ontmoeten. De groep woont illegaal in de kelder van een café en doodt de vele tijd met drinken en lachen. Naast Jack hebben twee mensen seks, alsof dat normaal is in gezelschap, maar de rok van het bovenop zittende meisje ontnemt iedereen het zicht. Langzaam maar zeker weekt Nolens deze groep zwervers los uit hun context, geeft hij ze een eervolle uitstra-

ling, werkt hij hun filosofie uit. Groenland krijgt een donkere maar aanlokkelijke mystiek en de Groenlanders blijken een soort levenskunstenaars, ze perfectioneren *de kunst van het wachten*. Ze creëren hun “eigen samenleving”. Volgens Jack vormen ze de ideale tegenpool van de altijd gehaaste westerlingen en zijn daarom de broodnodige “nieuwe aristocratie”.

De leegte in *De waan van Cotard* is diep, existentieel en beangstigend, de leegte in *De kunst van het wachten* is vlakker, lichter, provocatief. Jean verzinkt in de leegte, Jack lijkt haar te willen omarmen en in te zetten om echtheid in zijn leven te zoeken. *De kunst van het wachten* groeit naarmate het boek vordert uit tot een positief alternatief voor Jacks tragedie en is daarmee een veel meer naar buiten gerichte, minzame roman dan *De waan van Cotard*. Maar beide boeken zijn van de trefzekere hand van een schrijver die zijn verhaal overtuigend stuurt en zijn op ieder vlak geloofwaardige personages streng regisseert.

ROEL WEERHEIJM

DAVID NOLENS,

De waan van Cotard, De Bezige Bij, Amsterdam,

2016, 160 p.

De kunst van het wachten, De Bezige Bij Antwerpen,

2011, 203 p.